

УДК 72.013

канд. арх. Шебек Н.М.,
Київський національний університет будівництва і архітектури

ТИПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ «АКЦЕНТОВАНОГО» АРХІТЕКТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА

Розглянуто типові ознаки і критерії досконалості середовищних утворень для людей з розвиненим асоціативним мисленням.

Ключові слова: архітектурне середовище, типологія, суб'єкт середовищної діяльності, критерій досконалості.

Продовжуючи послідовний опис типів архітектурного середовища, виділених з урахуванням соціально-психологічних особливостей суб'єктів середовищної діяльності та їх уявлень про досконалу організацію штучного довкілля [2], докладніше розглянемо визначальні ознаки «акцентованих» середовищних утворень. «Акцентоване» архітектурне середовище віднесене до групи феноменологічних типів штучного довкілля разом з «емотивним», «атрактивним» та «адресним». Спільною рисою названих типів середовища життєдіяльності є орієнтація на почуття, які викликає в людині її фізичне оточення.

«Акцентоване» архітектурне середовище – це один з шістнадцяти типів штучного довкілля, яке в найбільшій мірі враховує очікування «містиків» і найповніше може бути описаним з позицій його архетипічності. «Акцентоване» архітектурне середовище спрямовує увагу людини на конкретні явища, що відбуваються навколо неї. Таке середовище підкреслює важливі події, дозволяє зосередитися на окремих митях життя, допомагає помітити рух часу. До окреслених явищ належать кульмінаційні моменти природних змін і ключові епізоди суспільного життя. Першорядною феноменологічною ознакою такого середовища є враження, які переживає людина при взаємодії з довкіллям, підпорядкованою семантичною ознакою є перетворення, тобто видозміни оточення у часі.

Здавна людина намагалася зафіксувати в архітектурному середовищі місця для спостереження важливих астрономічних подій. Це прагнення втілили давні обсерваторії типу Стоунхенджу у Великобританії та Аркаїму в Росії. Головні вулиці міст, як в Александрії Єгипетській, архітектурні ансамблі, як комплекс фіванських храмів в Єгипті, та окремі споруди, як римський Пантеон в Італії розташовувалися з урахуванням орієнтації на азимут сонця і місяця в дні літнього і зимового сонцестоянь та весняного і осіннього рівнодень.

Головна планувальна вісь Парижа, що поєднує Лувр і Дефанс, має орієнтацію, близьку до азимуту сходу і заходу небесних світил у дні сонцестояння. Це дає можливість крізь отвори головних паризьких арок серед літа спостерігати сонячний диск, що сідає на заході (рис. 1), та місяць, що підіймається на сході, а серед зими – сонце, що встає на сході, і місяць, що ховається, на заході. У Києві азимуту сходу сонця в день літнього сонцестояння і заходу світила в день зимового відповідає повздожня ось еспланади між Софіївським і Михайлівським Золотоверхим соборами (рис. 2), напрями вулиць Воровського, Комінтерну, частково Урицького і Льва Толстого.

Рис. 1. Триумфальна арка, м. Париж. Захід сонця влітку

Рис. 2. Володимирський пр., м. Київ. Схід сонця в день літнього сонцестояння.

Архітектурне середовище споруд Ч. Р. Макінтоша, А. Аалто, Лс Корбюзьє, Л. Кана узгоджує зміни характеру природного освітлення з ритмами життєдіяльності людини. Денне світло стає провідним засобом виразності і багатьох споруд С. Холла. Так, наприклад, головну композиційну вісь реконструйованої ним будівлі Факультету філософії Нью-Йоркського університету утворює стовп світла, що пронизує сходову клітину, до якої примикають вільні простори, призначені для неформального спілкування студентів. У південні вікна вставлене призматичне скло, що створює умови для періодичної появи кольорів веселки на білих стінах. Перфоровані огорожувальні поверхні підсилюють враження прозорості і повітряної легкості споруди (рис. 3).

Не меншу силу впливу на емоційний стан людини має здатність архітектурних об'єктів генерувати луну або підсилювати звуки в деяких ретельно відібраних місцях архітектурного простору. Приклади свідомого використання зодчими прийомів підкреслення акустичних ефектів оточення шляхом використання звукових коливань, що розповсюджуються в матеріалі і просторі архітектурних споруд, зберегли піраміда Місяця в м. Теотіхуакані

(рис. 4) та піраміда Кукулькана в храмовому комплексі Чичен-Іца (рис. 5) в Мексиці.

Рис. 3. Факультет філософії Нью-Йоркського університету, США, арх. С. Холл, 2004-2007 рр. Схема розрізу, внутрішній простір сходової клітини

Рис. 4. Піраміда Місяця в м. Теотіхуакан, III-V ст., Мексика

Рис. 5. Піраміда Кукулькана в храмовому комплексі Чичен-Іца, VI—VII ст., Мексика

На думку російського філософа П. Д. Успенського головною таємницею могутнього впливу архітектурного середовища Тадж-Махалу (1632-1653 рр.) на емоційний стан людини, що в ньому знаходиться, є саме спроможність споруди відтворювати луну, що на всі голоси прославляє ім'я Аллаха [1]. Акустичні таємниці приховує і Мечеть Шаха (1612-1638 рр.) в іранському м. Ісфагані, де на відстані десятків метрів можна почути шепіт людини, а слова правовірного, який голосно звернеться до Аллаха з конкретного місця під куполом, повернуться до нього десятками відгуків, які не почують навіть найближчі сусіди. Підсилювати звук здатна колонада «Луна», розташована в парковому ансамблі Олександрія в м. Білій Церкві, який засновано наприкінці XVIII ст.

(рис. 6), і Арка закоханих, зведена у 30-х рр. XX ст. в парку Чорне озеро в м. Казані (рис. 7).

Рис. 6. Колоната «Луна» в дендропарку Олександрія, XVIII ст., м. Біла Церква, Україна

Рис. 7. Арка закоханих в парку Чорне озеро, 30-ті рр. XX ст., м. Казань, Росія

Для «містиків» характерним є драматичне сприйняття світу. Їх емоції глибокі і різноманітні. Вони здатні надихати до дії інших людей. Вони більше цікавляться елементами оточення, ніж відношення між ними, і відчують неперервність процесів, які розгортаються у довікклі. Проте вони з недовірою сприймають новітні способи організації архітектурного середовища.

«Містики», як «патетики», «місіонери» і «медіатори» відносяться до етичних типів суб'єктів середовищної діяльності. Їх об'єднує зацікавленість внутрішніми процесами, що відбуваються у довікклі. Причини цих процесів вони схильні пояснювати внутрішніми обставинами. Інформацію, що надходить до них з оточення, представники цих типів пропускають через власні емоційні фільтри. Вони оцінюють ситуацію з точки зору її фактичної відповідності потребам і бажанням людини, а також з точки зору її відповідності певним поведінковим сценаріям. Речовинні елементи штучного довікклля цінуються ними за здатністю виконувати ту чи іншу функцію або за спроможністю викликати до себе певне ставлення, а не за формальні чи структурні якості. Сприятливе для них архітектурне середовище має бути проникнуте емоційною привабливістю та системними зв'язками функціональних взаємодій.

Найбільших успіхів у формуванні «акцентованого» архітектурного середовища здатні досягти «фантазери», творчі здібності яких базуються на здатності добре відчувати емоційні стани інших людей, пристосовуватися до них, маніпулювати їх почуттями. В процесі створення середовищних об'єктів вони складають фантастичні проекти, в яких продукують нові типи людських

переживань. Зокрема, при формуванні архітектурного середовища вони намагаються спрямувати увагу майбутніх споживачів на певні миті часу.

Критерієм гармонічності «акцентованого» архітектурного середовища виступає його архетипічність, яка вказує на наявність взаємозв'язку між людиною та значимими для неї місцями і подіями. Архетипічність ґрунтується на здатності людей встановлювати сталі асоціації між проявами певного архітектурного середовища і образами, які зберігаються в анналах колективної пам'яті. Асоціації – це певні реакції організму на зовнішній або внутрішній подразник. Зовнішніми подразниками виступають риси середовища, зчитані сенсорними системами організму, внутрішніми – образи, що ґрунтуються на минулому досвіді сприйняття або є продуктом нашої уяви. Виділяють асоціації по суміжності, що об'єднують два явища, пов'язані в часі або просторі, асоціації за схожістю, що поєднують явища, які мають подібні риси, та асоціації за контрастом, що пов'язують два протилежні явища.

Першорядним соціальним метакритерієм гармонічності «акцентованого» архітектурного середовища є експресивність оточення, а підпорядкованим гуманітарним – еволюційність, тобто поступальний розвиток довкілля при збереженні визначальних якостей. У даному випадку оцінюється здатність штучного довкілля втілювати різноманітні ідеї, уявлення, поняття шляхом збудження в споживачах відповідних емоційних переживань. Архетипічність архітектурного середовища цікавила Г. Земпера, К. Н. Леду, А. Россі, Р. Бофілла, А. Бокова, В. Гудкова та інших дослідників. Ознакою архетипічності архітектурного середовища стає утворення відновлюваних асоціативних зв'язків між довкіллям і психічними явищами, які переживає суб'єкт сприйняття цього довкілля.

Архетипічність архітектурного середовища проявляється як поєднання його стилізованості (досягнення рівноваги між абстрактністю і предметністю архітектурних форм, покликаних втілити певні ідеї), лаконічності (варіації найбільш простих і одночасно найбільш ємких форм і способів організації штучного довкілля), сталості (звернення до образів, що тривалий час шліфувалися, узагальнюючи колективний досвід людства) і значущості (цілеспрямованого пошуку домірності між загальним і конкретним) (рис. 8). Архетипічність архітектурного середовища досягається, коли знайомий людині образ заряджається психічною енергією – насичується емоціями. З цим явищем, зокрема, пов'язана сакралізація середовищних об'єктів, що проявляється у закріпленні за певними числами, геометричними фігурами і тілами сталих значень.

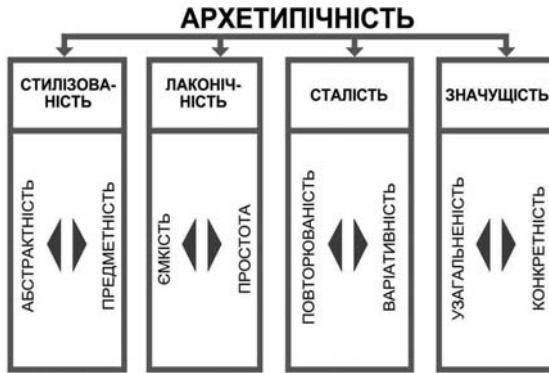

Рис. 8. Показники архетипічності архітектурного середовища

Наприкінці хотілося б висловити сподівання, що чіткі уявлення про типологічні особливості «акцентованого» штучного довкілля, характерні риси його споживачів і розробників, а також найбільш важливі для них ознаки міри його досконалості сприятимуть підвищенню ефективності зусиль з формування чи реорганізації цього типу архітектурного середовища. В подальших публікаціях подібним чином планується описати інші типи штучного довкілля.

Література

1. Успенський П.Д. Новая модель вселенной / П.Д. Успенский; [пер с англ. Н.В. Фон Бока]. – СПб.: изд-во Чернышева, 1993 – 560 с.
2. Шебек Н.М. Типологічні особливості «корисного» архітектурного середовища / Н.М. Шебек // Архітектурний вісник КНУБА: Наук.-вироб. збірник / Відпов. ред. Куліков П.М. – К., КНУБА, 2013. – Вип. 1. – С. 176-182.

Аннотация

Рассмотрены типичные признаки и критерии совершенства средовишних образований для людей с развитым ассоциативным мышлением.

Ключевые слова: архитектурная среда, типология, субъект средовой деятельности, критерий совершенства.

Annotation

The typical features and criteria of perfect environmental formations, that are designed for people with developed associative thinking have been considered.

Keywords: architectural environment, typology, participant of environmental activity, criterion of perfection.